
MEGTART A SZÓ

HASZNOSÍTHATÓ ISMERETEK
A KÁRPÁTALJAI MAGYAR
NYELVHASZNÁLATRÓL

SZERKESZTETTE: CSERNICKÓ ISTVÁN

Milyen kérdésekre kereshet választ az Olvasó ebben a kötetben

- kik és hányan beszélnek a magyar nyelvet Kárpátalján?
- milyen kilátásai vannak a régió magyar közösségének a demográfiai mutatók alapján?
- miért beszél több nyelven is a kárpátaljai magyarok többsége?
- van-e valamilyen rendszer, logika abban, hogy hol, mikor, kivel milyen nyelven beszélünk?
- mi az a kétnyelvűség és milyen típusai vannak?
- milyen társadalmi következményei lehetnek a kétnyelvű nyelvi helyzetnek?
- miért kiegyensúlyozatlan a nyelvtudásunk?
- hogyan válhat valaki kétnyelvűvé a családban és az iskolában?
- milyen kortól lehet/érdemes nyelve(ke)t tanulni?
- miért ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok az anyanyelven való oktatást?
- miért nem ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok a többségi nyelven való tanulást?
- miért használnak a kárpátaljai magyarok ukrán/orosz eredetű szavakat a magyar beszédükben?
- mi az oka annak, hogy időnként egyazon beszélgetésen belül átváltunk egyik nyelvről a másikra?
- mit tartanak szokatlannak a kárpátaljaiak nyelvhasználatában a magyarországiak és miért?
- milyen törvények, rendeletek és hogyan szabályozzák Ukrajnában a nyelvek használatát?

MEGTART A SZÓ

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek
a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Szerkesztette: Csernicskó István

MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság
Hodinka Antal Intézet

Budapest – Beregszász, 2010

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Írta:

Beregszászi Anikó
Csernicskó István
Hires-László Kornélia
Karmacsi Zoltán
Márku Anita
Molnár D. István
Molnár József

Szerkesztette:

Csernicskó István

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Intézetében, az MTA HTMTÖ támogatásával.

A kötetben szereplő illusztrációkat válogatta, szerkesztette, a fotókat készítette:
*Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Gönczy Sándor, Karmacsi Zoltán, Makó András,
Márku Anita, Molnár József és Molnár D. István.*

Tipográfia: Fábián Zoltán

A kiadványban szereplő keretes írások nagy része átvett anyag. Ezeknél mindig feltüntettük a forrást.
Ha sem a forrás, sem a szerző nincs jelölve a keretes írásban, a szöveg a szerzők munkája.

A „felélesztett” ír nyelv című írást Bányi Szilvia készítette.

A Hozzáadó kétnyelvűség Európában: Finnország példája című keretes rész szerzője Ferenc Viktória.

A nyelvválasztást befolyásoló egyéb tényezők Molnár Anita írása.

A kötet kiadását támogatta a:

© A szerzők

© MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet

ISBN 978-963-508-582-8

TARTALOM

Előszó (Csernicskó István)	7
A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei (Csernicskó István)	9
AKIK A MAGYAR NYELVET FENNTARTJÁK: MAGYAROK ÉS MAGYAR ANYANYELVŰEK KÁRPÁTALJÁN	13
A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai	15
A kárpátaljai magyarság lélekszáma és területi elhelyezkedése (Molnár József és Molnár D. István)	15
Anyanyelvi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	23
Korszerkezet, nemi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	25
Népszaporulat, migráció (Molnár József és Molnár D. István)	26
Közoktatás, iskolázottság (Molnár József és Molnár D. István)	27
Vallási összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	29
Előrettekintés (Molnár József és Molnár D. István)	30
A KÉTNYELVŰSÉG ÉS A MAGYAR NYELV HASZNÁLHATÓSÁGA	33
Nyelvhasználati helyzetek és színterek	35
Mi a kétnyelvűség? (Csernicskó István)	35
Nyelvválasztás: a nyelvek közötti „munkamegosztás” (Beregszászi Anikó, Csernicskó István)	42
A kétnyelvűség lehetséges következményeiről és típusairól (Csernicskó István)	49
Hogyan válhat valaki kétnyelvűvé?	54
A kétnyelvűség típusai a nyelvelsajátítás ideje és indítéka szerint (Csernicskó István)	54
A kétnyelvűség kialakulása a családban, avagy: mikortól lehet/érdemes elkezdni a második nyelv intézményes tanítását/tanulását? (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Karmacsi Zoltán)	56
Tannyelvválasztási útmutató szülőknél és pedagógusoknak (Csernicskó István)	62
Miben segíthetnek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőknél, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyerekének? (Csernicskó István)	62
Mit mérlegeljen a szülő, amikor az oktatás nyelvéről dönt? (Csernicskó István)	69
Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségiektől? (Csernicskó István)	72
A KÉTNYELVŰSÉG HATÁSA A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLATRA	77
A nyelvek érintkezése (Csernicskó István)	79
Hatások a szóképzésben és a nyelvi rendszerben	81
A szókölesönzés (Csernicskó István, Hires-László Kornélia és Márku Anita)	82
A nyelvérintkezések hatása a nyelvi rendszerben (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	93
A nyelvek egymásra hatása a kommunikatív kompetenciában (Csernicskó István)	98
A kódváltás: váltogatás a nyelvek között (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Márku Anita)	98
A névhasználati és megszólítási szokások (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	103
Egyéb kétnyelvűségi hatások (Csernicskó István)	107

JOGOK ÉS LEHETŐSÉGEK AZ ANYANYELV HASZNÁLATÁRA	111
A nyelvhasználat jogi háttere	113
Ügyfelek és hivatalnokok (Csernicskó István)	113
Az Alkotmány és a törvények (Csernicskó István)	116
Az Ukrajna által aláírt nemzetközi dokumentumok (Csernicskó István)	125
Elnöki, kormány- és miniszteri rendeletek (Csernicskó István)	129
A nyelvi jogokról, összefoglalóan (Csernicskó István)	130
AZ ANYANYELV FENNTARTÁSÁNAK SZÁNDÉKA.....	137
Kétnyelvű környezet és nemzeti azonosságtudat (Csernicskó István)	139
Ajánlott irodalom (Csernicskó István).....	147

A nyelvek egymásra hatása a kommunikatív kompetenciában

A kommunikatív kompetencia – amint erre már korábban utaltunk – az a tudásunk, amely révén képesek vagyunk azoknak az íratlan szabályoknak megfelelően beszélni, nyelvet választani, amelyek a mi közösségünkben elfogadottak, megszokottak. Hiába tudunk ugyanis beszélni egy nyelven (azáltal, hogy ismerjük az adott nyelv alapvető grammatikai szabályait, szókészletének egy részét és hangrendszerét), ha nem tudjuk, hogyan kell *beszélgetni* (azaz nyelvileg viselkedni) egy konkrét helyzetben, nagyobb hibát vétethetünk, mintha rosszul ragoznánk egy szót.

„A különböző embercsoportok eltérően beszélnek. Minden csoportnak megvannak a saját nyelvi viselkedési normái. Lehet például olyan csoport, amelyik nem bátorítja, hogy a beszélés kedvéért beszéljenek, és egy ilyen csoport tagjai nagyon hallgatagnak tünhetnek egy beszélni szerető kívülálló számára, vagy a csoport tagjai érzik meghökkentőnek a feléjük irányuló követelményt, ha a kívülálló ragaszkodik a beszélgetéshez. (...) Tanulmányos megnéznünk egy-két módszert, amellyel a világ különböző népei a beszélést vagy a beszélés hiányát – azaz a csendet – kommunikálásra használják. (...)

A !kungok beszélő emberek. A beszélés nyitottá teszi a kommunikációt közöttük, érzelmi feloldódást biztosít, és arra is használják, hogy figyelmeztessék az egyéneket, hogy kilépnek a kötelékekből, vagyis a beszéléssel próbálják elejét venni az egyének közötti, potenciálisan veszélyes konfliktusoknak. (...)

Szembeállíthatjuk a !kungok szükségletét, hogy beszéljenek, nehogy felhalmozódjanak a feszültségek, azzal a felfogással, amelyet a nyugati apacsok vallanak a hallgatásról. A !kungok beszélnek, hogy meggátolják a bizonytalanság kialakulását az emberi kapcsolatokban, a (...) nyugati apacsok inkább csendben vannak, ha fennáll az ilyenfajta bizonytalanság lehetősége. Csendben vannak, amikor 'idegennel találkozunk', (...) és az idegenektől is elvárják, hogy maradjanak csendben. (...) A csendet egészen addig fenntartják, amíg mindenki úgy nem érzi, hogy megszokta a másik

jelenlétét. (...) Az udvarlás kezdeti szakaszában ugyancsak hallgatni kell; ez esetben [a csend] azt a szemérmességet hivatott jelezni, amelyet elvárnak két olyan embertől, aki szoros kapcsolatba próbál kerülni egymással. A beszédesség ilyen helyzetben – különösen a nő részéről – illetlenségnek minősül.” Ronald Wardhaugh: *Szociolingvisztika*. Budapest: Osiris, 1995. 214–215. old.

Gondoljunk bele: hiába sajátítja el tökéletesen a nyugati apacs fiatalember a !kungok nyelvét, s hiába beszél a !kung lány hibátlanul apacsul; amennyiben nem ismerik azokat a társalgási szokásokat, melyek a másik közösségében természetesek és „normálisnak” számítanak, vajmi kevés eséllyel bontakozik ki közöttük tartós kapcsolat, ha egymásba szeretnek.

Mivel a nyelvi viselkedés normái közösségenként többé-kevésbé eltérnek egymástól, az egy-, illetve kétnyelvű környezetben élő magyarok kommunikatív kompetenciája között is felfedezhetők különbségek. A kétnyelvű kárpátaljai magyarok kommunikatív kompetenciájának, vagyis a nyelvi viselkedésről való ismereteinek például szerves részét képezi az is, hogy kívül, mikor milyen nyelven lehet beszélni. (Ezt nevezik nyelvválasztásnak, s nagyrészt erről szól a könyvünk egyik előző fejezete.) Emellett azonban egyéb téren is jelentkezik a kétnyelvű környezet hatása.

A kódváltás: váltogatás a nyelvek között

Arról már többször említést tettünk, hogy amikor egy kárpátaljai magyar megszólal, az épp aktuális helyzetnek megfelelően választania kell, milyen nyelven kezd mondandójába. Azonban a kétnyelvűek kommunikatív kompetenciája nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a közösségben érvényes szokások szerint válasszanak az általuk ismert nyelvek közül, hanem azt is, hogy időnként akár menet közben, egyazon beszélgetésen belül is váltogassák a nyelveket. Ezt a jelenséget (a nyelvek közötti váltást egy beszélgetésen belül) a nyelvészek kódváltásnak (nyelv váltásnak) nevezik.

- van-e jogunk magyarul fordulni egy-egy hivatalhoz?
- kiírhatjuk-e magyarul is üzletünk, vállalkozásunk nevét?
- reklámozhatjuk-e magyar nyelven cégünk szolgáltatásait?
- kihirdetheti-e magyarul is határozatait egy magyarok lakta település önkormányzata?
- valóban nyelvében él-e a nemzet?
- milyen összefüggés van a kárpátaljai magyarok anyanyelve és nemzeti azonosságtudata között?

ISBN 978-963-508-582-8

A nyelvészek ma már sokat tudnak arról, milyen alapvető demográfiai mutatókkal jellemezhető a Kárpát-medencei magyarság; konkrét adataik vannak a határon túli magyar nyelvváltozatok jellemzőiről; pontos ismeretekkel rendelkeznek arról, milyen nyelvi jogi helyzetben használatos a magyar nyelv az egyes régiókban; szakmailag megalapozott, saját kutatási eredményekkel is alátámasztható tanácsokkal tudnak szolgálni a kétnyelvűségről és annak hatásairól, a tannyelv-választásról, illetve ennek lehetséges következményeiről stb. Ám ezek a kutatási eredmények és ismeretek csak nehezen (vagy gyakran egyáltalán nem) jutnak el azokhoz, akik mindebből profitálhatnának.

Célunk, hogy a magyar nyelv kárpátaljai változatai kapcsán az elmúlt másfél évtizedben felhalmozott tudományos kutatási eredményeket tájékoztató és ismeretterjesztő szándékkal és formában egyetlen kötetben foglaljuk össze. Munkánk mindezen ismereteket szándéka szerint röviden, könnyen értelmezhető és áttekinthető módon, a nyelvészeti szakképzettséggel nem rendelkező művelt olvasót célközönségként tekintve mutatja be. Könyvünk egyfajta segédkönyve kíván lenni azoknak a szülőknek, akik tanácstalanok abban, milyen tannyelvű iskolát válasszanak gyermekük számára; azoknak a pedagógusoknak (s nem csak a nyelv szakosoknak), akik nap mint nap találkoznak a kétnyelvűség hatásaival tanítványaik nyelvi produkcióiban; azoknak a köztisztviselőknek (polgármestereknek, önkormányzati képviselőknek, helyi politikusoknak), akik egy-egy hivatalos határozat megszövegezése vagy közzététele előtt nem tudják eldönteni, kihirdethetik-e magyarul döntésüket; azon vállalkozóknak, üzletembereknek, akik szeretnék magyarul is kiírni üzletük nevét, hirdetni árukínálatukat és szolgáltatásaikat, megkötni szerződéseiket, ám nem tudják, van-e erre jogi lehetőségük; azon helyi politikusoknak, döntéshozóknak, akik nem tájékozottak a nyelvi emberi jogok területén. Ajánljuk továbbá könyvünket mindazoknak, akik érdeklődnek a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok, a Kárpátalján élő magyarok iránt.

